Біла О. Г., Чуй І. Р.

ФІНАНСИ

Навчальний посібник

Видавництво «Магнолія 2006»
Львів

УДК 336
Б 61

Рецензенти:

Підхомний О. М. *– доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка*

Семак Б. Б. *– доктор економічних наук, проректор з наукової роботи, професор кафедри маркетингу Львівського торговельно-економічного університету;*

Возняк Г. В. *– доктор економічних наук, старший науковий співробітник відділу регіональної фінансової політики Інституту регіональних досліджень НАН України.*

Біла О. Г., Чуй І. Р.

Б 61 Фінанси: навч. посіб. – Львів: «Магнолія 2006» – 376 с.

ISBN 978-617-574-005-7

Посібник підготовлено відповідно до стандарту вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів галузі 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». В ньому представлено сучасні теоретичні підходи до вивчення сутності фінансів, становлення і розвитку фінансової науки, фінансової політики і фінансового права, податкової та бюджетної політики, фінансової безпеки держави, дано характеристику фінансів і фінансової системи країн з розвиненою ринковою економікою.

Посібник написано згідно з навчальною програмою дисципліни «Фінанси». Він рекомендується для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів та всіх тих, хто самостійно вивчає цей важливий і надзвичайно цікавий курс «Фінанси».

УДК 336

Відтворення цієї книги або будь-якої її частини заборонено без письмової згоди видавництва.

Будь-які спроби порушення авторських прав будуть переслідуватися у судовому порядку.

ISBN 978-617-574-005-7

© Біла О. Г., Чуй І. Р.
© ПП «Магнолія 2006»,
ФОП Марченко Т. В.

Зміст

ПЕРЕДМОВА 8

ТЕМА 1

ПРЕДМЕТ ФІНАНСОВОЇ НАУКИ І СУТНІСТЬ ФІНАНСІВ 10
1.1. Предмет фінансової науки. 11
1.2. Сутність і характерні ознаки фінансів 13
1.3. Функції фінансів 16
1.4. Фінансові ресурси:
суть, склад, джерела утворення та призначення 22
1.5. Взаємозв'язок фінансів
з іншими економічними категоріями 24
Питання для самоконтролю. 27
Завдання 27
Тестові завдання 28

ТЕМА 2

ФІНАНСОВА СИСТЕМА 31
2.1. Економічна суть і типи фінансової системи. 31
2.2. Сфери і ланки фінансової системи України. 34
2.3. Міжнародні фінанси і фінансові відносини 39
Питання для самоконтролю. 40
Завдання 41
Тестові завдання 41

ТЕМА 3

ГЕНЕЗИС І ЕВОЛЮЦІЯ ФІНАНСІВ. 44
3.1. Історичний характер фінансів 44
3.2. Податки як перша форма фінансових відносин та їх еволюція. 48
3.3. Розвиток державних фінансів 52
Питання для самоконтролю. 55
Завдання 56
Тестові завдання 56

ТЕМА 4

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ НАУКИ 59
4.1. Суть, мета і завдання фінансової науки 60
4.2. Історичний аспект становлення
і розвитку світової фінансової науки в XV-XIX ст. 64
4.3. Особливості розвитку фінансової науки в Україні 67
4.4. Світова фінансова наука XX ст.
та сучасна наукова фінансова думка 72

Питання для самоконтролю 76
Завдання 76
Тестові завдання 77

ТЕМА 5

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА І ФІНАНСОВЕ ПРАВО 80
5.1. Фінансова політика, її суть та завдання 80
5.2. Типи і види фінансової політики. 84
5.3. Методи, важелі та інструменти реалізації фінансової політики 88
5.4. Поняття і система фінансового права 92
Питання для самоконтролю 95
Завдання 95
Тестові завдання 95

ТЕМА 6

ПОДАТКИ. ПОДАТКОВА СИСТЕМА 98
6.1. Суть і функції податків 99
6.2. Податкова система України і податкова політика 103
6.3. Види податків та механізм їх справляння 106
6.4. Органи державної податкової служби та їх функції 109
Питання для самоконтролю 112
Завдання 112
Тестові завдання 113

ТЕМА 7

БЮДЖЕТ. БЮДЖЕТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ 116
7.1. Необхідність, суть і призначення бюджету 116
7.2. Бюджетна система і бюджетний устрій 121
7.3. Суть і склад доходів і видатків бюджету 123
7.4. Бюджетний процес і бюджетні права 129
Питання для самоконтролю 133
Завдання 133
Тестові завдання 133

ТЕМА 8

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ 137
8.1. Поняття бюджетного дефіциту 137
8.2. Соціально-економічні наслідки бюджетного дефіциту 140
8.3. Джерела фінансування бюджетного дефіциту 143
8.4. Шляхи скорочення бюджетного дефіциту 146
Питання для самоконтролю 148
Завдання 148
Тестові завдання 149

ТЕМА 9

ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ 151
9.1. Економічна природа, форми та роль державного кредиту 152
9.2. Державний борг, його суть та соціально-економічні наслідки 156
9.3. Структура державного боргу України та управління ним. 158
Питання для самоконтролю 162
Завдання 162
Тестові завдання 162

ТЕМА 10

МІСЦЕВІ ФІНАНСИ 165
10.1. Теоретичні концепції і суть місцевих фінансів 165
10.2. Функції та принципи організації місцевих фінансів 169
10.3. Фінансові ресурси місцевого самоврядування
та напрями їх використання 170
10.4. Бюджетний федералізм і фінансове вирівнювання. 174
Питання для самоконтролю 177
Завдання 177
Тестові завдання 178

ТЕМА 11

СОЦІАЛЬНІ ПОЗАБЮДЖЕТНІ ФОНДИ 181
11.1. Необхідність, суть і класифікація соціальних
позабюджетних фондів 182
11.2. Джерела формування і призначення соціальних
позабюджетних фондів держави 184
11.3. Недержавні фонди соціального забезпечення 189
Питання для самоконтролю 192
Завдання 192
Тестові завдання 193

ТЕМА 12

ФІНАНСИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ 195
12.1. Поняття і класифікація суб'єктів господарювання 196
12.2. Фінанси комерційних
підприємств і організацій 199
12.3. Фінанси суб'єктів некомерційної господарської діяльності 207
12.4. Фінанси неприбуткових установ і організацій 212
12.5. Фінанси громадян-підприємців як суб'єктів господарювання . . . 215
Питання для самоконтролю 217
Завдання 218
Тестові завдання 218

ТЕМА 13

ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ. 221
13.1. Домогосподарство як суб'єкт фінансових відносин 221
13.2. Суть і функції фінансів домогосподарств 224
13.3. Доходи, видатки і заощадження домогосподарства 226
Питання для самоконтролю. 231
Завдання 231
Тестові завдання 232

ТЕМА 14

СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВИЙ РИНОК 234
14.1. Суть, значення і види страхування 235
14.2. Страховий ринок та його функції 241
14.3. Державне регулювання у сфері страхування. 244
Питання для самоконтролю. 246
Завдання 246
Тестові завдання 247

ТЕМА 15

ФІНАНСОВИЙ РИНОК. 249
15.1. Фінансовий ринок як складова фінансової системи 250
15.2. Структура фінансового ринку 253
15.3. Інструменти фінансового ринку 258
15.4. Фінансові посередники 263
Питання для самоконтролю. 267
Завдання 267
Тестові завдання 268

ТЕМА 16

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ 270
16.1. Суть і призначення фінансового менеджменту 270
16.2. Мета і завдання фінансового менеджменту 274
16.3. Механізм фінансового менеджменту 278
Питання для самоконтролю. *283*
Завдання *283*
Тестові завдання *284*

ТЕМА 17

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ 286
17.1. Суть і функції міжнародних фінансів 287
17.2. Валютний курс та методи його формування 289
17.3. Фінанси міжнародних організацій
і міжнародних фінансових інституцій 292

Питання для самоконтролю. 298
Завдання 298
Тестові завдання 299

ТЕМА 18

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ 301
18.1. Фінансова безпека, її суть і місце в економічній безпеці держави. 302
18.2. Механізм забезпечення фінансової безпеки. 305
18.3. Фінансово-економічна криза та її вплив на фінансову безпеку. . . 310
Питання для самоконтролю. 313
Завдання 313
Тестові завдання 313

ТЕМА 19

ФІНАНСИ КРАЇН З РОЗВИНЕНОЮ РИНКОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ 316
19.1. Характеристика фінансових систем країн з розвиненою ринковою економікою. 317
19.2. Фінансова система США 321
19.3. Фінансова система Японії. 324
19.4. Фінансові системи європейських країн з розвиненою економікою 327
19.5. Фінансова система Китаю. 338
Питання для самоконтролю. 341
Завдання 341
Тестові завдання 342

ТЕМА 20

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 344
20.1. Організація фінансів Європейського Союзу 345
20.2. Бюджет Європейського Союзу, бюджетна стратегія та бюджетний процес. 348
20.3. Гармонізація податкової політики країн ЄС 352
20.4. Валютна інтеграція, спільна валютна політика 354
Питання для самоконтролю. 357
Завдання 357
Тестові завдання 358

ВИКОРИСТАНА ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА 360

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ 366

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЗЧИК 368

ПЕРЕДМОВА

Формування і розвиток ринкової інфраструктури, поява нових фінансових інститутів, утвердження в усіх сферах ринкових методів господарювання, поглиблення міжнародних зв'язків і зовнішньоекономічної діяльності зумовлює необхідність поглибленого вивчення дисципліни «Фінанси».

Посібник підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Фінанси», яку включено до навчального плану підготовки фахівців зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з використанням нових законодавчих і нормативно-правових документів, що регулюють фінансово-економічну діяльність різноманітних фінансових інститутів.

Дисципліна «Фінанси» відноситься до нормативних навчальних дисциплін циклу дисциплін природничо-наукової та загальноекономічної підготовки. Навчальний посібник знайомить студентів з економічною сутністю фінансів і фінансової системи, становленням і розвитком фінансової науки, соціально-економічною суттю бюджету, бюджетним устроєм і бюджетною системою, бюджетним дефіцитом, джерелами його фінансування і шляхами скорочення, механізмом забезпечення фінансової безпеки фінансових систем. Він також знайомить з багатогранністю фінансової діяльності на макро- і мікроекономічному просторі, наявними досягненнями і проблемами, які потребують свого вирішення. Їх пізнання в умовах ринку праці зумовлює студентів інших спеціальностей до поглибленого вивчення професійно орієнтованих дисциплін з фінансів, щоб отримати необхідні знання і розширити свої можливості щодо працевлаштування.

Зміст навчального посібника складається з 20 тем. Кожна тема має 3-5 параграфів, в яких розкриваються теоретичні основи і суть теми. Вони також включають питання для самоконтролю, завдання і тести, які сприяють більш повному засвоєнню матеріалу курсу. Багатогранність тем курсу, викладених у їх тісному взаємозв'язку, дає можливість студенту отримати необхідні знання з фінансів для подальшого засвоєння професійно орієнтованих дисциплін. Питання організації фінансів України розглядаються стосовно підконт-

рольної їй території на початок 2021 року (тобто без території, тимчасово окупованої та анексованої РФ).

Теоретичною основою курсу є нормативні документи України, чинні на 30.09.20 р., монографії, підручники, посібники вітчизняних та зарубіжних авторів, а також авторські наукові розробки. Перелік використаних джерел наведено у списку використаної та рекомендованої літератури.

Посібник розрахований передусім на студентів навчальних закладів спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Однак автори сподіваються, що він буде корисним і для студентів інших спеціальностей, а також для аспірантів, слухачів курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації, державних службовців і осіб, зайнятих самоосвітою в галузі фінансів.

Автори з вдячністю приймуть пропозиції, зауваження та побажання щодо покращення структури і змісту посібника, які можна надсилати за адресою:

Видавництво «Магнолія 2006»
79053, Україна, м. Львів, вул. В. Великого 51/50.
тел.: +38 050 370 19 57
e-mail: picha1938@ukr.net

Видавці і автори

Навчальне видання

БІЛА Ольга Григорівна
ЧУЙ Ірина Романівна

ФІНАНСИ

Навчальний посібник

Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman
Умовн. друк. арк. 21,86.

ПП «Магнолія 2006»
м. Львів-53, 79053, Україна,
тел.: +38 050 370 19 57
e-mail: magnol06@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції: серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Видавець Марченко Т. В.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 6784 від 30.05.2019 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавця ФОП Марченко Т. В.